REDEFINIREA BUCĂTĂRIEI TRADIȚIONALE ETNICE, CA INSTRUMENT AL IDENTITĂȚII, ÎN CAZUL MOLDOVENILOR IMIGRANȚI DIN ITALIA

Tatiana ROȘCA

Universitatea de Studii Europene din Moldova

Redefining the ethnic traditional cuisine as an instrument of identity in the case of moldovan immigrants from Italy

The paper highlights the role of food, as an instrument of identity and intercultural contact, the contribution of traditional ethnic dishes in the reconstruction of the family context, connected to the migration process, and food as a form of communication in a different social context. It reflects the consequences of the exchange process, in which changes take place both in the cultural traditions of Moldovan immigrants and in Italian customs, due to the fusion of elements and ingredients borrowed through reciprocity, thus diluting the mental and social boundaries.

Keywords: ethnic cuisine, migration, culinary habits, hybridization, host country.

Bucătăria prin formele care o compun și regulile care o guvernează, este considerată un limbaj, o formă de comunicare și un instrument extraordinar de auto-reprezentare: ea unește identitatea etnoculturală și mai ales ca un mod de interacțiune cu o altă cultură, reieșind și din faptul că mâncarea în sine reprezintă un act cu mult mai ușor și accesibil, decât înțelegerea limbii altei culturi. Din aceste considerente, bucatele gastronomice, înainte de cuvinte, se prestează ca mediatori culturali, dând naștere bucătărilor încrucișate sau „contaminate”.

Cultura alimentară se modifică constant, fiind implicată foarte activ în procesele de schimbare, legate de fenomenele globalizării, care vizează circulația rapidă și consistentă a oamenilor, cu obiceiurile lor alimentare și bunătățile pe care le răspândesc departe de țara de origine. În acest fel, procesele migratorii influențează cultura bucătărilor, facilitând întâlnirea noilor ingrediente și gusturi, care schimbă preferințele oamenilor într-un mod bidirecțional, prin schimbarea obiceiurilor de a mânca atât ale nativilor cât și ale imigranților.

Dincolo de relevanța sa ca element al afirmării identitare, mâncarea reprezintă prima formă de contact cu civilizația, cu grupurile sociale, care testează, chiar dacă momentan, categoriile sociale, prin încrederea în altcineva, în cel ce a pregătit și oferit mâncarea unui necunoscut, în acest sens afirmându-se faptul că spiritul gătitului constituie pragul cel mai accesibil al unei culturi.

Totodată, schimbul culinar nu pune în pericol propria identitate, aceasta neexistând fără alteritate, sau cunoașterea și comparația cu celălalt, dar are loc prin schimbul elementelor respectivelor culturi. De aceea un sistem cultural devine mai puternic, cu cât este mai deschis spre exterior și predispus spre schimbare și hibridizare. Pe când frica față de celălalt, poate segrega oamenii în propriile deprinderi și obiceiuri, îndepărtându-i de cunoașterea diversității, provocându-le în acest mod refuzul față de tot ce nu este cutumiar.

Așadar, alimentația constituie un element al vieții sociale, cel mai sensibil la variațiile contextuale, procesele migratorii producând în acest sens inovații

și transformări ale tradițiilor alimentare autohtone: este de ajuns să ne gândim doar la răspândirea roșiilor, cartofilor, ceaiului sau cafelei în obiceiurile alimentare ale europenilor prin circulația oamenilor și bunurilor gastronomice.

În același timp, centralitatea practicilor alimentare tradiționale și a ritualurilor legate de servirea mesei, este reprezentată prin filme, literatură, fiind dificil de a fi confundată. Doar că atunci când vorbim de bucătăria etnică moldovenească în contextul migrației, nu putem aborda acest argument prin supraviețuirea integrală a culturii țării de origine, întrucât bucătăria reprezintă rezultatul încorporării selective a semnificațiilor culturale și alimentare. Astfel, bucătăria moldovenească în contextul migrației în Italia, nu este decât fructul hibridizării și amestecului tradițiilor moldovenești cu cele italiene. De fapt, nu e nici bucătărie moldovenească, nici italiană, ci un produs nou, născut în Italia, din fuziunea a două culturi, îmbrăcat cumva în haina tradiționalismului:

„Mâncarea considerată moldovenească în Italia, nu va fi niciodată moldovenească în Moldova” (O., 49 de ani).

În aceeași conjunctură, există tendința de a utiliza argumentul bucatelor etnice, ca metaforă al Sinelui colectiv, legat mai ales de moralitate sau de respectul articulat la diferențele dintre „noi” și „alții”. Astfel, reprezentările vieții „de casă” al imigranților moldoveni intenționează să exprime aparent distanța ori contestarea idealului familiei italiene. Pentru moldovenii imigranți pe peninsulă, simbolul prin excelență al propriei aderențe la modelul moldovenesc și al coeziunii familiale este întâlnirea la masă, mai ales în ziua de duminică sau de sărbători, această practică nedeferențiindu-se de același obicei al italienilor. Doar că, acest ritual este folosit de imigranți pentru a demonstra continuitatea reprezentării ideologice a familiei moldovenești, idealizând complet originile etnice și cele de proveniență. În acest sens, bucatele etnice produc un aparent tradiționalism și ritualitate, conectate la partajarea mâncării, cu o relevanță considerabilă în consolidarea legăturilor de familie, prietenie, prin ceremonia botezurilor, cumetriilor, nunților sau înmormântărilor.

Astfel, generațiile tinere de imigranți, chiar dacă par separați de realitatea bucatelor tradiționale moldovenești, acceptă practica întâlnirilor în familie, care nu intră în conflict cu domeniile vieții lor cotidiene, mâncarea constituind în acest sens, codul esențial de recunoaștere al moldovenilor:

„Mă simt încântată când văd copii mei, crescând în buna și frumoasa tradiție strămoșească, cu mâncare naturală și delicioasă” (T., 53 de ani).

„A te simți italian, e un lucru bun, dar numai cu mâncarea noastră poți ține cu adevărat unită familia aici” (A., 40 de ani).

Totodată, modul de viață și interacțiune socială al comunității de imigranți moldoveni a contribuit la definirea unui model alimentar italian, pe care l-au construit pe baza noii lor identități, dând naștere la diferite feluri de mâncare simbolice, cum ar fi: sarmale cu miez de mozzarella sau mămăligă cu parmezan.

Pe lângă toate acestea, importanța atribuită bucatelor moldovenești și ritualurilor legate de mâncare, au și implicații marcante, legate de gen. Femeile moldovence imigrante sunt considerate adevărate și principale artefici ale culinăriei etnice de casă. O familie de moldoveni, „imigranți de succes”, trebuie să poată

organiza banchete cu tradiții italiene, ca proces de integrare, aparent bazat pe diferențe, dar în realitate pe un „moldovenism” construit în Italia, nefiind conflictual cu cultura italiană.

În aceeași condiție, uneori se întâmplă ca obiceiurile alimentare să fie puse la îndoială și să varieze în funcție de conjuncturile și situațiile legate de traiul imigranților moldoveni, unde sunt constrânși să împace tradițiile și schimbările impuse de noul mediu. „Cei care emigrează sunt în același timp subiectul și obiectul mutației alimentare”, migrația provocând un adevărat șoc cultural și schimbări traumatice pentru cei proveniți din alte contexte, împreună cu prejudecățile populației autohtone, care-i asociază pe cei străini cu animalele sau alte procese de dezumanizare al celui alt.

De aceea în contextul disconfortului psihofizic profund, mâncarea îți poate aminti sau chiar restitui, deși într-un mod limitat sau parțial, caracteristicile tipice ale locului natal părăsit, amintirile mirosurilor și aromelor țării de origine, care devin calea pentru a înțelege diferențele dintre lumea pe care a-i lăsat-o în urmă și lumea în care ești practic constrâns să trăiești.

Prezența unui număr consistent de imigranți moldoveni, în orașele italiene, produce transformări legate și de modul de a găti, introducând în obiceiul bucătăriei și alimente necunoscute pe teritoriul Italiei, sau rar folosite și doar pe timpuri, în acest mod producând modificări și în mâncarea populației țării-gazdă. Astfel, de la o respingere inițială, asociată la mirosurile pe care le emană bucatelile și oamenii, distingându-se neîncrederea și diferența față de imigranți, printr-un proces gradual, are loc acceptarea treptată a celui alt, care prin introducerea unor ingrediente în bucătăria altuia, conduce succesiv la recunoașterea acestora ca „oameni” .

Datorită difuziei în piețele italiene a ingredientelor tipice moldovenești, a experiențelor de interacțiune și întâlnire, obiceiurile italiene alimentare încep și ele să se schimbe: se preferă supa în loc de paste sau orez sau se înlocuiește untul cu untura. În mod simetric, aceste schimbări se produc și în cazul obiceiurilor alimentare ale imigranților: modificări ce țin de felul de a mânca, ritmul și momentul zilei pentru anumite bucate, transformarea gusturilor imigranților, fiind în paralel cu gustul celor care-i „ospătează”, influențat și care influențează în același timp.

Evident, că nu toată lumea este deschisă pentru a experimenta întâlnirea cu mâncarea celui alt, acest fapt făcându-i pe unii să se ascundă în ezitare sau frică de bucatelile neoriginale, refuzând orice tip de hibridizare, care trăiesc și sentimentul de amenințare al propriei identități etnice, culturale și sociale și încearcă să evite „molipsirea” cu mirosuri, gusturi, precum și relații interpersonale cu alții. Pe de altă parte, imigrantul ce adoptă uzanțele alimentare ale țării-gazdă, se distanțează de sistemul de viață și de relația cu propria țară natală, modalitate exprimată mental, cultural, social, precum și geografic față de lumea pe care a lăsat-o departe. Refuzând obiceiurile alimentare ale propriei culturi, respinge alte aspecte relevante ale sistemului cultural al țării de origine, care amintește foamea, sărăcia, suferința și alte motive pentru care a decis să emigreze. Desigur că doar unii imigranți au atitudinea de respingere a ceea ce

au lăsat în trecut, pe când alții sunt foarte strâns legați de patrie, migrația pentru ei, luând semnificația separării de afecțiunile de acasă, pierderea legăturilor de prietenie și rudenie, nostalgia fiind alimentată și vindecată prin aromele și gusturile venite de la „mama”, de la baștină.

Tot în acest sens, mâncarea a fost deseori utilizată pentru a câștiga și a atrage atenția celuilalt, aprecierea și favorizarea schimburilor de obiceiuri cotidiene, transformându-le în timp în ceva hibrid comun și omologat.

Dar în același timp, migrația contemporană diferă de cea anterioară, plasându-se în contextul globalizării, fenomen în creștere semnificativă, caracterizat de mutări mai rapide și mai economice. De aceea contextul consumului global, unde circulația bunurilor, ideilor, imaginilor, stilurilor de viață nu este constrânsă de granițe, face ca țările occidentale, afectate de migrație, să fie deja pregătite informațional despre țara de origine a imigranților. Doar că, această facilitate comunicativă și schimbul de mărfuri, poate oare reduce nostalgia și durerea legată de procesul migrației? Găsirea ingredientelor, tipice propriei bucătărie etnice tradiționale în magazinele din Italia, care reprezintă o practică comună și obișnuită, poate diminua cumva dorul de patrie? Ce impact au asupra alegerilor alimentare ale tinerilor imigranți moldoveni? Continuă să mănânce conform tradițiilor și obiceiurilor țării de origine sau consumă alimente specifice bucătăriei italiene? Sau amestecă diferite tradiții, în funcție de context și situație?

În acest context, chiar dacă P. Bourdieu subliniază faptul că, „mâncarea constituie legătura cea mai profundă cu propriul grup social, prin partajarea unui set de practici internalizate, transformate în habitus, devenite a doua natură, greu de modificat”, această afirmație conducând la concluzionarea ideii că imigranții își mențin obiceiurile alimentare și bucătăria tradițională, totuși sunt sesizate diferențe între generații cu referință la mâncare, în special între părinți și copii imigranților. Așadar, dacă pentru majoritatea părinților obiceiul gătitului tradițional, reprezintă o referință esențială atât pentru pregătirea hranei zilnice, cât și pentru sărbători, aniversări, festivități, atunci pentru generațiile tinere, mâncarea cotidiană corespunde cu cea a colegilor italieni și doar de sărbători sau în cadrul ritualurilor de familie consumă bucatele etnice. Mai mult decât atât, sunt familii de moldoveni, unde mâncarea italiană este pregătită special pentru copii, întrucât cea etnică este refuzată, ca fiind prea picantă, condimentată și „greoaie”, obiceiul mâncării italiene fiind dobândit la cantina școlară sau în alte locuri de agregare ale tinerilor.

Deci pregătirea mâncării pentru copiii imigranților diferă de cea a părinților lor, care mai ales seara, mănâncă bucate readaptate, dar cu tentă tradițională, pe când pentru tineri sunt pregătite mai multe paste, carne sau salate. Necăutând la acestea, există tendința părinților moldoveni de a modifica și a adapta mâncarea tradițională la exigențele și necesitățile vieții de zi cu zi în Italia, pregătind bucatele mai rapid, acestea fiind și mai calorice și mai scumpe, prin alimentație, demonstrând depășirea condiției sărăciei.

În concluzie, prin analiza expusă, am încercat să evidențiem modul în care alimentația poate constitui elementul definitoriu de diferențiere și excludere socială, la fel ca integrarea sau asimilarea. S-a conturat legătura profundă între

cultură și alimentație, care devine protagonista întâlnirii dintre două lumi diferite, un produs oarecare, fiind definit aliment comestibil, datorită construcției sale culturale și al elementului identității etnice pe care-l conține.

Cu referință la contextul migrației, carența trăsăturilor culturale moldovenești sau absența acestora în lumea țării-gazdă, induce moldovenii imigranți în căutarea produselor, alimentelor și al altor obiecte culinare, care ar satisface nevoia de a reconstrui contextul familial, unde să se simtă chiar dacă temporar, „ca acasă” sau măcar puțin disociați de lumea țării ospitaliere. Din acest motiv, mâncarea constituie un element foarte important prin capacitatea sa de a evoca prin mirosuri, culori, gusturi, prezentare și consistență o experiență multisenzorială, care amintește de locuri, de oameni, situații din lumea care a fost lăsată dincolo de hotarele țării ospitaliere. În acest mod, mâncarea contribuie la acceptarea părăsirii țării natale, făcând această experiență mai puțin dureroasă, pe lângă funcția de limbaj prin care putem interacționa și relaționa cu ceilalți, neanulând și rolul pentru supraviețuirea biologică.

Prin dimensiunea culturală al simbolicului, legate de procesele de globalizare, pe de o parte asistăm la difuziunea unei culturi globale, unde Coca Cola și McDonald's au devenit simboluri universale, pe de altă parte, elementele culturale legate de bucătărie, penetrează lumea occidentală datorită imigranților, vorbind în acest sens nu despre un proces univoc de omologare a valorilor sau al semnificațiilor culturii din Occident, ci de o relație dintre două lumi, două culturi diferite. În această circumstanță, chiar și în Italia, valorificarea bucătăriei și tradițiilor locale, reprezintă azi un proces, care ia naștere din teama aprobării complete a culturii globale, bazată pe raționalitatea economică, economisirea timpului și a banilor, cu „intenția” de a standardiza gusturile și aromele.

Bibliografie

Bevilacqua P. Breve storia dell'Italia meridionale dall'Ottocento ad oggi, Roma: Donzelli, 1993, p. 91.

Bourdieu P. La distinzione. Critica sociale del gusto. Bologna: Il Mulino, 2001, p. 76.

Cinotto S. Una famiglia che mangia insieme: cibo ed etnicita nella comunita italoamericana di new York, 1920–1940. Torino: Einaudi, 2001, p. 722.

Colombo E., Navarini G., Semi G. I contorni del cibo etnico. In: Cibo, cultura, identita, Roma: Carocci, 2008, p. 57.

Filippa M. Il cibo dell'altro. Movimenti migratori e culture alimentari nella Torino del'900, Roma: Lavoro, 2003, p. 141.

Gunew S. Haunted Nations: The colonial dimensions of multiculturalism, New York: Routledge, 2004, p. 12.

Neresini F., Rettore V. Cibo, cultura, identita, Roma: Carocci, 2008, p. 43.

Tatiana ROȘCA, asistent universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova (Chișinău, Republica Moldova)

Email: tatianarosca37@gmail.com

ORCID NO: 0000-0003-4318-6610